

PROTESTÁNS HETILAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

Megjelen minden héten egyszer szombaton egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt. — Az osztrák-magyar monarchián kívül eső országokba egy évre 7 frt. — Egyes szám ára 12 kr. — Hirdetések díja száz szóig 1 frt; kétszáz szóig 2 frt; a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr.; harmadiknál 70 kr.; bélyegdíj mindenik hirdetésnél külön-külön 30 kr. Melléklési díj minden száz darabtól 1 frt 50 kr. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Nagy Péterfia-utca 961. sz. intézendők.

Esprit de corps.

(Vége.)

Ha végig tekintjük a két ellenséges tábor, a középkori elveket és a modern nézeteket, úgy hiszem, nem tévedek, midőn a jelzett sajnos körülménynek okát azon tényben vélem feltalálhatni, hogy azon intézményeknél, melyeket a multnak elvei teremtettek, minden tekintetben szigorú fegyelem uralkodik, az újkor eszméi pedig a szabad gondolkodás és vitatkozás fegyverei által akarnak győzni.

Igy fogván fel a helyzetet, bizonyítani sem kell, miszerint a régi nézeteknek és az ezeken alapuló intézményeknek álláspontja sokkal könnyebb, mint az új szellemi áramlaté. — Hasonlitsuk csak össze például a róm. catholicismust a protestantizmussal az érintett álláspontokról, és kénytelenek leszünk bevallani, hogy a catholicismus, mint tapasztalt, évezredek fegyvergyakorlatban megedzett, felette ügyes harczos áll velünk szemközt; hogy nincsen a világon oly hadtest, melynek bajnokai összehangzatos és pontos kötelességteljesítésre tapintatos fegyelem által jobban bevolnának tanítva, mint a róm. kath. egyház klérusa. Mi ellenben kölcsönös szabadságunkra a leglényegtelenebb apróságig féltékenyek, a szabad gondolkodás és vizsgálódás elvénél fogva mindent a szabad vitatkozás fegyverével akarunk elintézni. Ebből pedig épen úgy, mint az alkotmányos államviszonyok közt, rendesen két nagy baj szokott keletkezni: először az, hogy míg mi a szabad vitatkozás útján valami határozati eredményhez jutottunk, ellenfeleink közönségesen terveiket már érvényesítették s nekünk nem marad egyéb hátra, mint „*post festa cantare*“! másodszor az, hogy saját véleményeink iránt sokkal részrehajlóbak szoktunk lenni, mintsem azok helyessége és igazsága felett kételkedni birnánk, vagy épen azok gyenge oldalait és érveit bírálni akarnók. Így cselekedvén, belesodortatunk még azon fatális ellenmondásba is, melyben különösen a némethoni ud-

vari theologia tengődik; ugyanis tartozunk azon hittestülethez, mely az úgynevezett egyetemes egyház hatalmát megtörte, a lelkiismereti szabadságot és a szabad vizsgálódást a vallási meggyőződés alapelveivé proklamálta és még sem vagyunk hajlandók a hit dolgában nézetkülönbséget tűrni, vagy egyházi szervezetünk bárminemű átalakító fejlesztését megengedni; minél fogva — mert minden protestáns jogosan hivatkozhatik lelkiismereti szabadságára — a legtöbb esetben és gyakran igen fontos kérdésekben maradunk „*dissolutae scopae*“ s a fegyelem által hatalmas róm. kath. egyházzal szemben hátrányban vagyunk.

Ime ez az oka annak, hogy az absolut emberi tekintély hívei a politikai és egyházi téren egyaránt lenézik az alkotmányos, az önkormányzati be rendezést; hogy a catholicismus kicsinyli a protestantismus tekintélyét és annak széthullását várja, hogy mi a reformációi elveket diadalra juttatni nem tudjuk; hogy nálunk is magyar protestánsoknál annyi egyetértés sem létesíthető, miszerint oly fontos ügyekben, mint például a középtanodai törvényjavaslat elleni felszólalás, egyöntetű nyilatkozatot volnánk képesek létrehozni.

Igen, de hát én most egyszerre a középkori elvek szolgálatába mentem át s talán hierarchico-absolutistikus nézeteknek akarok hódolni? Világért sem! És pedig azért nem, mert lelkem mélyéből meg vagyok győződve, hogy például ama szigorú fegyelem, mely egyedüli erős odalát képezi a róm. kath. egyháznak, roppant szolgálai eszköz, mely a protestáns lelkiismereti szabadsággal merő ellentétben áll; továbbá azért nem, mert ezen eszköz csak ott bir döntő hatalommal, hol az emberiség tulnyomó része buta, szellemileg és erkölcsileg kiskorú, ön-elhatározási, szabad gondolkodási képességgel nem bir.

Egyedül azon czélből futottam át a felsorolt tényeken, hogy alkalmam nyiljék kiemelni, miszerint mint általában a modern eszméken alapuló intéz-

ményeknek úgy a protestánstismusnak is van egy hatalmas eszköze, elveit akkor is előre vinni hódítási pályáján, ha az azok által teremtett lelkesedés lenyugodott, és ez nem más, mint a tiszta tudományosságban alapuló *testületi szellem* vagy francziául „*Esprit de corps*.” Ez nem a vas kézzel bíró kényuralom által teremtett fegyelem, nem gondolkodás nélküli rabszolgaságtétele engedelmesség; ennek nincs szüksége szellemi butaságra és erkölcsi kiskorúságra. *Ez mély lelki meggyőződésen, az igazságnak tiszta megismerésén alapuló önelhatározás; ez szabad, minden kényszer nélküli cselekvés; szorgalmas tanulást, helyes műveltséget, szabad akaratot, elfogulatlan ítéletet kíván, arra int ez minket, a mire Jézus intette tanítványait: „Ne legyetek embereknek szolgái.”*

Az idvezítőnek emez intését a vallás terén érvényesíteni a protestantismus gyakorlati célja; azt akarja, hogy elvalahára egyesüljünk azon zászló alatt, melynek felirata ez: „*Az Isten lélek s kik őt imádják, kell, hogy lélekben és igazságban imádják*” Ennél fogva mi szellemi testületet képezünk „*corps d'esprit*,” melynek körén belül kisszerű, magán vélemények miatti feleselkedésnek helye nincsen, hanem a mely fáradhatatlanul oda hat, hogy az emberiség elvégre is minden szellemi rabszolgaságból kiszabaduljon; hogy az újkor eszméi diadalmaskodjanak. Ha ezen eszmék szelleme lakozik bennünk, bátran folytathatjuk a harcot, győzelmünk biztosítéka a minket áttörhetlen phalanxként összetartó „*esprit de corps*” leendő és az utókor az emberiség szellemi felszabadításának szentelt és dicsően bevégzett pályafutásunk után hálas kegyelettel véssendi sirunk kövére, hogy voltunk igazán *corps d'esprit!* — *szellemi testület.*

Bierbrunner Gusztáv.

Egy gyűlést megnyitó figyelemre méltó beszédnek egy része.

(Vége.)

A másik igen fontos és nevezetes tárgy, mely egyetemes egyházunk figyelmét s gondjait fölbresztette, a tanügy, jelesen a középtanodák szervezése. Bámulatos, hogy a Thun Leo „*Entwurfja der Organisation der Gymnasien und Realschulen*,” mely középtanodáinkat természetes és rendes fejlődésökben megakasztotta, a gymnáziumot fel kinyújtotta, az akadémiai tantárgyakat a gymnázium körébe leszállította, ma is érvényben van, holott az absolutismus megszűntével, annak intézményeit is igyekeztünk megszüntetni s jogos állapotunkba visszahelyezkedni; nemcsak, hanem ez a Thun-féle organizatio, legalább tere s keretére nézve, ma is mintául szolgál az oktatásügyi miniszteriumnak s ennek tanügyi tanácsosainak. Az absolutismus által octroyált rendszer 30 évig érvényes közöttünk, mely 30 évből az utolsó 13 alkotmányos korszaknak mondatik! Bámulatos, hogy 1868. óta, midőn

a népiskolai oktatás tárgyában a törvény meghozatott, a felsőbb tanintézetek rendezésére 12 éven át nem került a sor, holott ezek képezik az ifju nemzedék értelmiségét, mely nélkül a nemzet nem lehet virágzó!

Minthogy pedig, mindezek daczára, oktatásügyi miniszterünk ő nmlga, az 1879-ik évi államkölségvetés tárgyalásakor, az országházban kijelentette, hogy középtanodákra vonatkozó törvényjavaslatot nem szándékozik előterjeszteni, mivel e téren sok a vitás kérdés, melyek eddigelé szerencsés megoldást nem nyertek; minthogy ő exclja ugyanezt ismétlé 1879-ik évi jun. 5-re egybehívott enqueten a főgondnokok s superintendensek előtt, kik a felügyeleti jog alkalmazása tekintetéből anyagi s nem alaki törvény szükségét hangsúlyozták, és ugyanezt állítá más napon a nála tisztelgő püspökök előtt: mi ugyanekkor kijelentettük, hogy gymnáziumaink rendezéséhez mi magunk hozzáfogunk, buzgó igyekezettel, hogy a felismert hiányok és fogyatkozásokat pótoljuk s helyrehozzuk, egyszersmind minden tőlünk telhető áldozattal emeljük s gyarapítjuk középtanodáinkat.

Ez irányban ily célra meg is indult a serény munkálkodás. — A zsinati előmunkálatokkal foglaltos conventi bizottság motu proprio megbizta egyik tagját Molnár Aladár urat az iskolaügyre vonatkozó törvényjavaslat elkészítésével, a ki is 1879. nyarán azt elkészítette s a szept. 10-én megkezdett convent elé terjesztette, mely azt, úgy szólván látatlanul, olvasatlanul, átánosságban elfogadta s az e kerületekkel közöltetni rendelte. Szintén a superintendenciák által fölelevenített egyetemes tanügyi bizottság, a convent utasítása szerint, megkezdte munkálkodását, üléseket tartván az 1879. évi nov. 24—29 napjain, melyek alatt tárgyalta a gymn. tantervet, rendtartás és igazgatást, értekezett az érettségi vizsgálatról, tankönyvekről, tanárképzés és képesítésről, mely tárgyakra nézve a kiküldött albizottságok beadták munkálataikat az elnökhöz f. évi márt. 11, 14, 15-én.

Öt nap mulva a munkások közé lecsapott a villám, oktatásügyi miniszter ur véletlenül s váratlanul az országgyűlés elé terjesztette törvényjavaslatát a gymnáziumi s reáliskolai oktatásról. Csodálkozásunk s némi rémületünk enyhülvén s csilapulván, olvastuk s ismét végig olvastuk a törvényjavaslatot s utóbb az országgyűlési közoktatási bizottság jelentését, és tanultunk belőlök sokat, kelletinél többet. Láttuk:

1-ször: hogy az alkotmányos magyar államférfiak s orsz. képviselők előtt mi értéke van a békekötéseknek, s a bécsi és linczi békekötésekre hivatkozással s ezek alapján alkotott 1790—91. 26-ik t.-czikknek? Annyi mint a bagatellügyi törvényeknek, melyet annyiszor a mennyiszter félretenni s novellázni lehet. Eloivasom e törvényt eredeti szövegén, mert e gyűlés tagjai tanultak s tudnak latinul, ezt nem tennem az ifju nemzedékkel szemben, mert ez nem a latin nyelvet tanulja, hanem annak egybehasonlító philológiáját. „*Quum Status et Ordines Regni fine stabil'endae inter se perpetuae harmoniae ac unionis justum esse agooverint, ut negotium Religionis, intra ambitum regni Hungariae solum ad statum legum annorum 1608 et 1647 reponatur, ac ut per consequens pro basi et fundamento in perpetuum restabillti liberi religionis exercitii regnicolarum Evangelicorum tam Aug. quam Helv. Confessioni addictorum ad-*

sumantur et renoventur tenores pacificationis Viennensis art. 1-o ante coronationem, anni 1608. citati ac in legum tabulas relati, pacificationis item Lincensis art. 5-o 1647. inserti: hinc clementer annuente Sua Majestate Sacratissima, statutur:

5. Scholas quoque tam triviales, quam grammaticas, non solum quas habent, retinere, sed et novas, ubicunque iis necesse visum fuerit, prout et altiores, accedente tamen praevia quoad hasce assensu Regio, erigere, ibique ludimagistros, professores, rectores, subrectores vocare et dimittere, numerum eorum augere vel minuere, nec non directores, seu curatores scholarum quarumvis tam locales, quam superiores et supremos e suae confessionis hominibus eligere, — rationem, normam et ordinem docendi atque discendi — — — ordinare, futuris semper temporibus liceat Evangelicis utriusque confessionis.

Erdélyi hitrokonaink is fájdalmasan tapasztalhatják, misz érint az alkotmányos magyar államkormány semmibe veszi az államszerződést, az 1691-ik évi decz. 4-én kelt Leopoldi diplomát s annak 1-ső czikkét, az 1711-ik évi szathmári béke 3-ik pontja által biztosított egyházi államjogot, az 1790—91-diki kolozsvári országgyűlés 55-ik t. czikkét; mind a mellett, hogy az erdélyi evang. egyház ezen jogi állása a legmagasabb koronázási eskü (1867. 2. t. cz.) sanctioja alatt áll és az 1868-ik évi egyesítési czikk 14. §-ban újonnan biztosítatik.

Ha a békekötéseket s államszerződéseket nem respectáljuk: nem alkotmányos, hanem absolutistikus rendszert követünk; hol a törvény nem biztosít: ott nincs alap, melyen megálljunk; ott a hatalmasok szeszélye s önkényének leszünk hitvány játékszerei.

2. A miniszt. törvényjavaslatból s az országgyűlési közoktatási bizottság jelentéséből megismerjük másodsor az igazságot, miszerint az oktatásügyről gondoskodni s azt rendezni az állam tiszte s hivatása. Ezt tudtuk eddig is, most sem tagadjuk, sem jövőben; hanem e tétel későn van felállítva s a nagy hang idő előtti pisztolysütögetés. A magyar állam a multban mit sem tett az oktatási ügy érdekében, iskolákat nem állított s nem tartott fenn, hanem e gondot s teherviselést hagyta a hitfelekezetekre; a protestánsok 300 év óta áldoztak s adóztak folytonosan iskoláik fentartása s gyarapítására egyházuk érdekében is, mert az iskolát az egyház kiegészítő részének, veteményes kertének tekintik, az 1790—91. t. cz. felirata is: De negotio religionis; áldoztak az állam helyett, a haza érdekében; ma is 59 gimnáziumot tartanak fenn, melyek helyett az állam nem képes másokat állítani; természetes, hogy az állam e teherviselésnek megfelelő jogokat is engedett nekik. Most az állam képviselői nem azt mondják: köszönjük, hogy századokon át teljesítettétek a mi tisztünket, melyet mi elmulasztottunk, s hordoztátok a terhet helyettünk; köszönjük, hogy ez idő szerint is évenként a népiskolákra milliókat, a felsőbb tanintézetekre százezreket fordítatok; hanem azt mondják: Nem elégejük eddigi áldozataitokat, hanem követeljük, törvény által megparancsoljuk, adjatok évenként többet, kétannyit mint eddigelé, hogy gimnáziumaitok költségesebbek s anná fogva jobbak legyenek; mi ugyan csak morzsákkal segíyezhetünk titeket, mert nincsenek uradalmaink a holdban, sem feneketlen aranybányáink a föld

gyomrában, államadósságunk is száz meg száz milliókra telik, évenként 20—30 millió deficizzel dolgozunk; bár 2000 községben nincs népiskolánk, 60 ezerrel sem tudjuk szaporítani a népiskolák illetékét: de az se baj, osszjuk meg a teendőket, ti csak fizessetek sokat, de sokat, mi pedig tesszünk, vesszünk, rendelkezünk, parancsolunk sokat de sokat.

3. A törvényjavaslatokból látjuk továbbá, hogy autonomiánk megsemmisítése céloztatik. — Hol más határozza meg az évfolyamok s osztályok számát, a köteles tantárgyakat, ezek terjedelmét és mértékét, a tanítókra nézve a tanórák számát, a tanárok tanítási óráinak mennyiségét, a tanárok illetékes díját; hol a tanintézet fenntartói csak a miniszter által megállapított minimum és summum korlátai között mozoghatnak: ott megszűnt az autonomia — az csak abban áll, hogy mi fizessünk; de megszűnt a tanszabadság is, a verseny is, életető elemei a fejlődés és tökéletesedésnek. Schweizban nem származik onnan baj, sőt életelevenység ered, hogy a baseli, zürichi, berni, luzerni, genfi gimnáziumok szervezete más meg más: miért szükséges nálunk a középtanodákat egyenruháztatni? Autonomiánk confiscatioja veszedelmes reánk nézve annyiban is, hogy ismerék alapítványokat, melyek az egyháznak autonom iskolára adtak s az autonomia megszűntével az örökösökre visszazállnak, hogy a kik az egyház iránti kegyeletből fognának alapítványokat tenni, ilyeneket az állam részére nem teendők, hogy az egyházak, melyek az alapítv. jövedelem hiányát fedették, e hiányt többé nem pótolandják az állam részére, a mi évenként ezrekre telik, hanem fordítandják a megszüntetett járulékot az egyház javára, melytől azt eddigelé elvonták, leszakasztatván keblökről a tanintézet.

4. További észrevételem az ismeretes törvényjavaslatokra az: meglátszik rajtuk, hogy államiak; állami gazdálkodás tűn ki belőlök, takarékoság nélkül. Szerzőik azon szerencsétlen tanárok pártjára állottak, kik főképen azon török fejöket, miképen volna fizetésök növelhető, tanóráik száma pedig fogyasztható? Tanárt tisztességes s fokozott évi díj illet meg, hetenként 25 órát képes adni, de csak 18 tanórára kötelezhető; ha ennél több órán tanít, ezért külön díjazandó. A német birodalmi, kezemnél levő, értesítők szerint a gymn. tanárok 20—24 órát is adnak hetenkint. Nálunk a minist. tisztviselők, a főtörvényszéki bírák, az orsz. képviselők 4—5 órán hivataloskodnak naponként; a középtanodai tanár urak nem munkálhatnak tovább mint 3 órán! — Ezért kell aztán, a hitoktatókon, a rajz és szépírás, továbbá a tornatanítókon s a nem köteles tantárgyak tanítóin kívül a gymn. nyolcz oszt. intézetben legalább 12, a négy osztályúban legalább 6 tanár, holott az állam gymn. tanterve szerint a 8 oszt. gymnasiumban, (a vallástani, rajz és tornázási órákon kívül) összesen 194 tanóra van hetenként kitűzve, mit 10 tanár megadhat, mert egy-egyre 20 óra sem esik; a 4 osztályúban 82 óra, tehát ennek 4 tanár képes megfelelni, egy-egyre 20 $\frac{1}{4}$ órát számítva, de hát nekünk parádé kell! Azonban a fényűzésnek legfényesebb példája az, hogy nekünk, kiknek évenként egy-két egyénre van szükségünk, kiket tanárokkul alkalmazzunk, megengedtetik tanárképezdét nyitni, 16 rendes tanárral ellátott bölcsész-teremtudományi szakosztályú főiskoláinkon — azaz, mintegy 36—40 ezer forint évi kiadás mellett, melynek megfelelő tőke 7—800,000 frt, de nem nyerünk biztosítást, miszerint

képesített tanáraink oklevelei a hazai bármely gimnáziumban alkalmazásra érvényesek leendnek.

5. Az osztályra nézve, melybe hitfelekezeti, a bécsi és linzi békekötések alapján autonom tanintézetek helyeztetek, megjegyzem, hogy gimnáziumaink a hatóságok, a községek, magánosok és társulatok által fentartott középtanodák osztályába soroztattak; pedig csak nem régen mondá miniszterelnök ur az országházban Polit képviselő irányában, oly különbség van a protestáns és keleti egyház autonómiaja között, hogy ezekről beszélni sem lehet egyugyanaz napon. Az állami felügyelet gyakorlásának oly módja van tervezve, mely derogál egyh. főhatóságainknak, a vallás-erkölcsi testületeknek, miszerint ezek jelentései, eljárásai, bizonyítványai, mint hitelt nem érdemlők, kormánybiztosok által felülvizsgálatnak, ellenőriztetnek. Ha pedig az egyh. főhatóságok hitelessége kétségbe vonatik, szükségképen csökken tekintélyök s ennél fogva hatásuk sikere kockáztatnak.

6. Végre megemlítem, hogy a tjavaslatban kilátásba helyeztetik hitfelekezeti gymáziumainknak az állam által leendő segélyeztetése, a fentartási fedezet hiányának pótlásával: de akkor elsőben is tartozunk elfogadni az állami tantervet, melyet még nem láttunk jót, csak experimentatiók ismétléseit. Az államnak ez idő szerint érvényben levő gymn. tantervében is, fitymáltatik a vallásban, melynek a 4—8 osztályokban hetenként csak egy-egy óra szenteltek s e tantervet fogadja el a hitfelekezeti gimnázium? Ugyanezen tanterv szerint, a második tantárgy, a magyar nyelv 6, 5, 4 órában tanítatik az 1—3-dik osztályokban az alak- mondat- és szókötés tan kellő megismertetése végett; ez szükséges lehet idegen ajkuakra nézve: de az anyai nyelv elemeinek megismertetése végett felesleges a mi magyar gimnáziumainkban; s ily óratervet legyünk mi kötelesek elfogadni!?

A convent intézkedése folytán a megbízott főgondnok s superintendens urak, a minist. törvényjavaslat iránt a képviselőházhoz kérelmet, illetőleg emlékiratot nyújtottak be kellő időben; miről külön jelentés fog a gyűlés elé terjesztetni. — Mi pedig most lássunk munkához, használjuk a nekünk engedtetett időt, hogy a közelebbi ősszel tartandó conventnek bemutathassuk gimnáziumaink szervezetét, tantervét, rendtartás és igazgatását, s minden esetre készen találtsunk.

Falusi levelek.

XI.

Nagyon eklatáns példát hozott fel Zs. saját egyházában. Nem akarok senkit vádolni, de vegyük ugy egyháza ügyeit, a mint ő kimutatta, — hogy okuljunk. Azt mondja: Szoboszló fizet két tanárt, 4 fi-, 4 leány tanítót, de a tankötelesek száma szerint még kellene 8 tanító. Nem szölok most arról, hogy milyen a szoboszlai gimnázium és miért van? — ha valakinek tetszik lukszus artikulusra költeni: volenti non fit injuria, — de, hogy magamat leggyöngédebben fejezzem ki, különösnek találok s találja bárki azt, hogy ott elemi iskola csak felényi van mint törvényesen és szükségképen lenni kellene, és még is telik gimnáziumra is. Régebben megjárta az ilyen erőlködés, de ezen mulasztás a mai korról s közoktatási törvénynyel össze nem egyeztethető. Ha egyház-

kerületünk 252 egyháza — melyekben a lelkek száma 700-on alól áll — akar és tud ugyanannyi lelkészi és tanítói állomást eddig fentartani, hát Szoboszló minden 7—800 lélek után nem tud ugyanannyi iskolát felállítani? Nem, mert nem akart, — miután jól tudom, hogy sokkal jobb módu nép lakja, semmint a tehetetlenség volna a mulasztás oka. És ez így van nemcsak Szoboszlón, hanem majd minden nagy népességű egyházban, ott van például a Böszörmény kimutatása, hol szintén VI osztályu gimnázium mellett még 11 tanítóra volna szükség. — Én meg az ilyen eseteket — hogy Zs. módja szerinti hasonlattal éjkek — olyanoknak találok, mint a hol templomra lévén szükség, előbb toronyt építenek. Bármily méltánytalannak, vagy saját kifejezése szerint képtelennek látszik is Zs. S-nak, azért nem tartanám igazságosnak az ily nagy módu egyházakban ugy állítani fel a hiányzó iskolákat, hogy a közpénztár által követelt aránylagos egyházi adó rajtok könnyítessék, vagy épen a közpénztárból pótoltsanak helyre az ily mulasztások. Hanem azt már nem látnám méltánytalannak, hogy az ezen egyházak által felállított újabb tanítóóságok aztán a közpénztár díjazásában részesülnének, ha szinte az általános adómenynység felemelésével is.

A vidéki gimnáziumokat illetőleg régen kifejeztem azon nézetemet, hogy azok ügye is nagyon várja a rendezést, de ezek pénzügyeit nem akarnám semmi esetre sem a domesztikával egyesíteni, mert azok fentartási alapja már egészen más természetű s leginkább egyesek, testületek alapítványaiából áll.

Szoboszlóra visszatérve — miután példaképen szerepel — nem ugy kellene az én tervem szerint az egyházi adó felhasználását elosztani, mint Zs. mondja, hanem 12,076 lélek után ugyanannyi forint lévén, ebből két lelkész fizetése 2800 frt, a 8 tanítóé 4000 frt, és így a mostani viszonyok között 5276 frtot kellene a közpénztárba beadni; ha pedig a még szükséges 8 tanítóóság felállítatik — ezek közül ugyan 4 segéd-tanítóóság is lehetne — s ez egyházi adókulcs megmaradhat, abban az esetben csak 1276 frt lesz beadandó; de országos adó, egyenérték illeték, épületfentartás stb. költségek, egészen külön terhét képezik az egyházak házipénztárának.

Miután Zs. S. leírásában több nagy népességű egyházak állapotát ugy tünteti fel, mint a melyekben igen sok hiány, szükséglet és hátrány van, hozok fel én is néhány falusi példát arra, hogy miképen építkeznek kisebb egyházaink; mondhatom tanulhatunk belőle, sőt tanulhat Szoboszló is. Egy nyíri falusi egyházban kicsiny és régi volt az iskola, az egyház hívei látták, beismerték, hogy nagyobbra volna szükség, de pénzök rá nem volt; lelkes főgondnokjok indítványozta, hogy vállaljanak közösen dohányszállítás a szomszéd városi raktárból. Elfogadták, vállaltak 10 ezer mázsa szállítását, sok utat tettek Debreczenbe, de 4000 frtot kerestek és lett alkalmas, díszes iskolájok. — Másik szintén nyíri egyházban történt, követválasztás volt, a követjelölt atyja látta, hogy avult szük iskolája van az egyháznak, gazdag ember lévén, 2000 frtot ajánlott az iskolára azon esetre, ha az egyház hívei fiára szavaznak. Lelkész a közgyűlés elé terjeszti az ajánlatot, megvetéssel utasítják vissza s elhatározzák, hogy 10 ezer frtos iskolát építenek, sőt tervkészítéssel egy mérnököt azonnal meg is biznak. De hol van a sok pénz?

Az egyháznak sem tőkéje, sem fekvő birtoka ahoz való nincs, elvállalja a terhet a nép, de e teher mégis megkönnyebbült, mert igen czélszerű cserét tehetek, igen diszes, alkalmas, nagy szilárd épületű iskolának való helyiségért cserébe adván avult iskoláját telkével, és toldásul 4000 frtot és ez összeget csakugyan a hívek saját zsebéből két év alatt kifizették. — De menjünk Szatmárba, van ott egy alig 400 lelket számláló egyház, rövid idő alatt templomot, iskolát, paplakot, még pedig igen diszes alakban épített; a pénzt reá úgy állította elő, hogy a hívek nagy földbirtokosok mezei munkáját vállalták fel, arattak százával sok száz holdat egy-egy nyáron, s az így szerzett pénzt az egyház szükségére összerakosgatták, s ebből építkeztek. Mikor már csak torony hiányzott, a presbyterium épen arról tanácskozott, hogy honnan vegyenek reá költséget; előáll az egyszerű földműves gondnok s kivén egy százas bankót, azt mondja: „Én tiszteit presbyterium magam részéről ezt a toronyra ajánlom.“ A példa hatott, utána feláll egy jobb módú presbyter s azt mondja: „Én szinte annyival járulok, de nálam nincs, megyek érette haza.“ — És úgy tön, egy negyedóra mulva ott volt a másik százas, nemcsak, hanem a többiek is 40—50 frtjával adakoztak s a presbyterium összetett vagy 500 frtot, és a példát követte a nép, kinek minő tehetsége volt, azonképen önként adakozott s egy év alatt állott a fényes torony, mint bevezetője és messze hirdetője oly sok nemes munkálkodásnak és bizonyosága egy kisded egyház közönsége csaknem páratlan áldozattételeinek.

S—s.

(Folyt. köv.)

Tudósítás

a magyar reformált egyház egyetemes tanügyi bizottságának Budapesten f. évi július 1-ső napján megkezdődött tanácskozásairól.

Julius 1 ső napján.

(Folytatás.)

Az érettségi vizsgálatra vonatkozó szabályzatra beküldött vélemények tárgyalásába bocsátkozás előtt egy albizottság küldetett ki a végre, hogy adna véleményes jelentést az iránt, hogy az érettségi vizsgálatoknál mely tantárgyakból, mily czél tekintetbevétel mellett s így mimódon vizsgáltassanak a növendékek. A tanügyi köröket oly mélyen foglalkoztatja az érettségi vizsgálatok tartása, hogy egy ide vonatkozó alapos munkálat a tanügynek derekas szolgálatot tehet. Az albizottságba kiküldettek: Tarczy Lajos elnökle alatt Ballagi Mór, Szinnyei Gerzson, Békési Gyula, Bihari Sándor.

A mult évi novemberi gyűlés több rendbeli határozatai értelmében beérkezett kimutatások és értesítések felől tett elnöki jelentés után több egyházkerületnek határozatai olvastattak és tárgyalattak, melyek szerint némely egyházkerületek az egyetemes tanügyi bizottság által számadás kötelezettsége mellett tett kiadásokat a reájok kiszabott arány szerint időről-időre fizetni készek, de abba nem egyeznek bele, hogy az egyet. t. bizottságnak rendszeres pénztára legyen s ebbe előre küldessenek be az egyházkerületekre eső összegek. Minthogy azonban az elnökségnek rendkívül terhéssé tétetik ezáltal a legkisebb összeget tevő költség fedezetének előteremtése is, az egyetemes tanügyi bizottság még egyszer megkeresi a most vonakodó egyházkerületeket, hogy egy

pénztár felállításába beleegyezésüket adják; egyszersmind kimondatott, hogy a pénztárnoknak semmi néven nevezendő díja vagy fizetése sem leend.

Majd a köznevelési és közoktatási szervezetre beérkezett egyházkerületi vélemények tárgyalása megkezdett jul. 1-ső napján és folytatott

Julius 2-ik napján.

A szervezeten tett számos kisebb nagyobb fontosságú változtatások közül a legnevezetesebbek közlésére szorítkozunk.

Az 52. §. második és harmadik bekezdése így állapított meg: „a hol az egyházkerületben nincs ref. nyilvános képezde, az egyházkerület szabályrendelettel intézkedik az egyházmegyei tanítóképesítő vizsgálatok egyöntetű megalkotásáról és eljárásáról.“

Az 53. §. szerint képesítő vizsgálatra azok bocsáttatnak, kik tanítóképezdei tanfolyamot végeztek, a bizottság e §. utolsó tételét így változtatja: „a kik tanítóképezdét nem végeztek, a tanítóképezde tantárgyaiból magánvizsgálatra utasítatnak s esakis ennek sikeres letétele után bocsáttatnak képesítő vizsgálatra; kivételkép azonban a képezdét nem végeztek közül azok, kik a képezdei tanfolyamnak megfelelő középiskolai osztályokat jó sikerrel végezték s már két évig tanítóskodtak, magánvizsgálatra nem köteleztetnek.“

Az 54. §. módosított szövege ez: „A képesítő vizsgálatok a képezdei egész tanfolyam elvégzésével lehetők, de legfeljebb 2 év alatt mindenestre leteendők valamelyik egyházker. tanítóképző bizottsága előtt stb.“

A 66. §. új szövegezése szerint az elemi tanítói fizetés minimuma: lakás kerttel és 300 frt; a felső népiskolai tanító fizetés minimuma pedig: lakás kerttel és 500 frt.

A 71. §. új szövege ez: „A hol az egyházközség anyagi szegénysége miatt külön tanítói állomás nem tartható fenn, ott az elemi iskolai tanítás a lelkészre is bízható. — Az ily lelkész, bár az iskolában ugyanazon teendői és kötelességei vannak, mint a rendes tanítónak, állására nézve lelkésznek tekintendő.“

A 74. §-nál azon a tanítókra nézve fontos módosítás hozott be, hogy azok az iskolaszék üléseiben mind tanácskozási, mind szavazati joggal bírnak.

E §. 2-ik kikezdéséhez pedig hozzátoldatott, hogy „kisebb egyházközségekben az egyháztanács egyszersmind az iskolaszék teendőit is végzi.“

A 88. §. a) alpontja után iratott: „5 évi szolgálat elmúltával a tanítóképezdei rendes tanárok 1000 frt fizetése a 6-ik évtől kezdve 3%-kal emelkedik 10 éven keresztül vagyis a 15-ik szolgálati év betöltéséig. (A lakbér 200 frt.)

A c) alpontjával beigtattatott: „A gyakorlóiskola tanítójának tisztos lakás (vagy 100 frt lakbér) és 600 frt.“

A 90. §-ban a tanítóképezdei tanfolyamok száma négyben állapított meg.

A 102. §. szerint az igazgató és tanári szék felett az igazgatótanács fogna jövőre állani. Itt a 2-ik bekezdés helyébe ez tétel: „(Az igazgatótanács) tagjainak száma az elnökkel együtt legalább 5, legfeljebb 9. Az igazgató hivatalánál fogva tagja, ezenkívül tagja még egy a tanári testület által választott rendes tanár, a kiknek oly ügyekben nincs szavazatjuk, melyekben személyesen érdekelve vannak.“

A 103. §. második és harmadik bekezdése helyébe ez tétetett: „Az egyház vagy egyházmegye tanárai által fenn tartott képezde tanárai felett bíraskodik az egyházmegye és egyházközség, az egyházkerület tanintézeteire nézve pedig az egyházkerület és egyetemes egyházi tanács.“

A *középtanodákról* szóló résznél a bizottság a reális-kolákra vonatkozó §-okat törölte azon okon, minthogy reális-kolák szervezése és fentartása nem az egyház feladata.

A 121. §-ban említett gyűjtemények s könyvtárak mellé a bizottság nézete szerint állítandó „történelmi gyűjtemény is, beleértve a szépműi és régiségi gyűjteményt is.“

A szabályzat III. része II. fejezetének — mely a gymnáziumokról szól — tárgyalása függőben hagyatott mindaddig, míg az albizottságok által benyújtott tantervjavaslatok felett közös megállapodásra jut.

Joó István.

(Folyt. köv.)

KÖNYVISMERTETÉS.

A vasárnap és a mi saját érdekeink. Codéne J. francia lelkész nyomán Katona Endre h.-nánási ref. lelképásztor. Kiadja az alsószabolcs-hajdukerületi reform. egyházmegye lelkész-egylete. Debreczen, 1880. 8. r. 14. l. Egy példány ára 8 kr., mely Zsigmond Sándor szoboszlói lelképásztor és lelkész-egyleti pénztárnokhoz küldendő be.

Ismét egy nyomós és építő olvasmánnyal szaporodott a magyar vasárnapügyi irodalom, az érdem első sorban a a derék lelkész-egyletet illeti, mely a gyakorlat terére lépve maradandó nyomokat akar hagyni az olvasók lelkében. Másik sorban a fordító és átdolgozó lelkész ur buzgalma emelendő ki. Egyén és egylet mindketten nemcsak Isten dicsőségét illető, hanem felebaráti szeretet ápolását nagyban előmozdító ügyben fáradoznak. A fehér rabszolgaság korát kezdi élni a büszke XIX. század, százaktól, ezrektől meg van tagadva a nyugalom joga, a családnak élés joga, a temp-lombamehetés joga, a lelki csend és lelki üdülés joga, az egészség erősítés joga, mindmegannyi egyéni szent jogok. Épen a munkás és szegény s részben alárendelt osztálynak kell érezni nagyobb mértékben az emberi jogok iránti tiszteletlenséget, sérelmet. Imé legközelebb is a fővárosi sajtó munkásai megható szavakkal kérelmezték a hirlapírókat, szüntetnék be a vasárnapi nyomdai munkát . . . és a jogos kérelem nem teljesített. — A szabad Angliában vasárnap nem nyomatik lap . . . nálunk ellenkezőleg vasárnap jelennek meg és szedetnek a lapok. De így van más téren is. Itt az idő, hogy a vallás emelje fel az elhagyatottak, a hetednap pihenéstől megfosztottak érdekében szerető szavát, zörgessen minden felé és szálljon sikra a szellem mindenféle fegyvereivel az örök emberi jogok s az isteni törvény védelmére. Nagy dicsőséggel ünnepelték a lapok a szt.-gothárdi alagút megnyílását, de mellőzték a szomorú oldalt; az alagutat megkezdő 3000 munkásból az átfurás bevégezésekor csak 16 találtatott, nagy része elbetegesedett, elhullt s orvosi bizonyítások szerint a folytonos és vasárnapot sem mellőző munka áldozatai lettek. Nem adtak hetednap szünetet a munkásoknak s négy hónapra már a legerőteljesebb munkás egészsége megrendült a föld alatti munkában. Az ember ereje, élete, lelke szent dolog, ezzel nem törődnek ma. Imé ez sötét oldala társadalmunknak. Meg kell

adni a vasárnapi nyugalom szent jogát kinek-kinek s használja e jogot szabadsága szerint a felszabadított ember. Minden ember érdekében fekvő dolog a vasárnap megtartása.

Ime erről szól a kezünk alatti tartalmas beszéd. A valódi vasárnap az, Codéne szerint, mely „kiveszi az embert köznapi életmódjából, a kézi munkást műhelyéből, a tudóst könyvei közül; kiveszi, hogy a földiektől elszakadva ég felé emelkedjék, Istennel társalkodjék.“ Teheti-e ezt a betűszedő, a postahivatalnok, vasuti szolgaszemélyzet, gőzmalom, gyári, tunneli munkás, hivatalnok sereg stb. A materiálizmus lebilincseli. Szól e beszéd 1-ször *egyéni* érdekeinkről: „A legerősebb testalkatok sem dacolhatnak büntetlenül a nyugalom törvényével;“ „be van bizonyítva, hogy azok, kik a vasárnapot meg nem ülik, általában véve nem hogy többet, hanem még kevesebbet dolgoznak,“ mert a munkabírás feltételét: a pihenést nélkülözik. „Ha dolgaink szünetet nem engednek, lekötve az anyaghoz, rabszolgaságba süllyedünk s a szabadságnak még emlékét is elveszítjük.“ Szól 2-szor a *családi* érdekről. — A vasárnap megtartása által jutunk a családi összetartozás tudatára. A vasárnap adja vissza a hét munkáiban távollevőknek, a szülőknek, a gyermekeknek, kikkel társalogva, befolyásukat, tanácsukat gyermekeik javára hasznosíthatják. De 3-szor a *haza* érdeke is kívánja a vasárnap megtartását. Az állam adjon példát, szüntesse meg a vásárokat, zárassa be a korcsmákat, közműhelyeket, biztosítsa mindenkinek a nyugalom jogát, tehát első sorban saját hivatalnokainak. Anglia szegényebb volna — mondá Maculay a nagy történész — a vasárnap szigorú megtartása nélkül. Mi magyarok nem vagyunk gazdagabbak, hiába pusztítjuk erőnket vasárnapokon. „Vasárnap az erők csak látszólag telenek, valóságban pedig tömörülnek és megújulnak“ — helyesen mondja Codéne. A vasárnap megtartása erkölcsi alapra fekteti a polgári szabadságot is, erkölcsi alap nélkül üres szójáték leend a polgári szabadság. Ha „semmit sem adunk legfőbb kormányzónkra, Istenre, mi módon tisztelnénk a társadalmi rend öreit?“ „A haza fiai annál szabadabbak lesznek, minél jobban megismerik Isten törvényét,“ erre a vasárnap hatályos eszköz, nélkülözhetetlen tényező, mert az Isten ígéjének hallgatásával, a templombamehetés jogával kapcsolatban áll.

Néhány gyöngyszemet idéztem a beszédből, melynek 3-ik részébe a fordító saját eszméiből is vitt be hazai szempontból. Melegen ajánljuk terjesztését a munkának, a 2000 példány megérdemli, hogy minél előbb elkeljen. — Óh bár fenn és lenn egyaránt megértenék a komoly szót! Mi menjünk jó példával elő . . . ez az első kezdet.

B. F.

K Ü L F Ö L D.

Kulturharcz.

Kinek a joga a nevelés? Az államé vagy az egyházé? E kérdés felett vitáznak Európaszerte államférfiak, papok és a tanügy emberei. Az állam ép úgy mint az egyház magáévá akarja tenni az iskolát; amaz mert polgárokat; ez mert hívőket óhajt nevelni.

Kié legyen az iskola? Az e feletti versengés nemcsak Franciaországban idézte elő az állam és egyház közti harcot; hanem mint romboló tűzvész átcsapott a szom-

széd házára is s Belgiumban szintén felzavarta a nyugalmat, felháborította a kedélyeket.

A belgák ugyanis a francia minta szerint hoztak egy iskolatörvényt, mi ellen az egész püspöki kar óvást emelt. XIII. Leo pápa diplomatikus akart lenni a dologban s mikor a kormány úgy mint a püspöki kar hozzá folyamodott, hogy legyen bíró köztük: a kormánynak megígérte a püspökök lecsendesítését, míg titokban a püspököket harcra, ellenállásra tüzelte. A dolog nyilvánosságra jött s a pápa a belga kormány részéről kétszínűséggel vádoltatik. — Leleplezések történnek egyik-másik részről, a kormány visszahívta követét a vatikánból; a helyzet feszült s az iskolatörvénynek ellenszegülő püspökök, a rendelkezésükre álló egész apparatussal, szerzetesekkel és jezsuitákkal együtt hirdetik népgyűlési s templomi szószekekről az „üldözött egyház“ sérelmeit.

Ép ezt teszi „az üldözött egyház“ Franciaországban. Nem tér ki a harc elől, az odadobott keztyűt fenyegetések közt veszi fel s küzd, harcol a *maga módja szerint*. A számos férfi-szerzet s apacza-klastrom közül egyetlen egy sem kért hatósági engedélyt. El vannak határozva dacolni a márcziusi rendeletekkel. A kormány végrehajtotta a decretumot a jezsuitákon, a leggyűlöltebb s legveszedelmesebb szerzetten; de azok nem hagyták el egy felbívásra zárdákat, előbb népgyűlések, ünnepélyes istenitisztelek által akartak rokonszenvet ébreszteni, majd midőn ez nem vezetett óhajtott eredményre, nem bocsátották be a végrehajtó közegeket. A zárdák kapuit s ajtóit fel kellett nyitni s akkor is ünnepélyes óvás emelés s annak kinyilatkoztatása után, hogy csak az erőszaknak engednek, távoztak el. Erre zár alá vette a rendőrség a jezsuiták zárdáit és templomait Párisban úgy, mint a vidéken. A rend sehol sem zavartatott meg; a közönség közönyvel, legfeljebb kíváncsisággal nézte a dolgot.

A kulturharcnak azonban ezzel még nem lesz vége. A jezsuiták ezentul mint üldözött ártatlanok szerepelnek, a szabadság mártírjainak adják ki magukat. A kérdés bonyolódik, az iskolatörvényből egyházsérelmi ügy lesz s a jezsuitákból szabadság mártírai. A kulturharcnak még csak ezután jő a java. A jezsuiták kiűzettek zárdáikból, de csak positiót változtattak, újból kezdik a harcot a zárdák falain kívül; bíróságok előtt, templomi szószekeken, főpásztori levelek s pápai áldások segélyével. — A zárdák zár alá vételekor csak itt-ott hangzott fel minden erőfeszítés mellett is, a felkiáltás: „Éljenek a jezsuiták!“ csak néhány senator, képviselő, elbocsátott hivatalnok s az *előkelők* egy része vette lelkére a jámbor jezsuitákat ért csapás nagyságát, de vajjon jövőben, támogatva a köztársaságellenes politikai párttól, nem fogja-e túlharogni a jezsuiták éltetése a köztársaságét?!

Franciaországban minden lehetséges. Nem most törlik először el a zárdákat; volt idő, mikor az Istent is eltörlték, az egyházi vagyont elvették, a papokat guillotín alá hurczolták s Franciaország mégis katolikus lett, benne a papság ismét elhatalmasodott s a jezsuiták veszedelmes hatalommá nőttek ki magukat.

Bármennyire helyeseljük is a jezsuiták ellen hozott rendszabályokat, a köztársaság jövőjére vészthozónak tartjuk e rendszabályok foganatosítását épen az iskolatörvény kapcsán. Ezzel a jezsuiták kezébe fegyvert szolgáltatott a köztársaság maga ellen; mert a gyermek neveltetésének

joga kizárólag ép úgy nem az államé, mint nem az egyházé. E tekintetben — úgy véljük — a szüléket nem lehet, nem szabad számításra kívül hagyni. De továbbá a jezsuiták kiűzése az iskolatörvény alapján, egyházsérelmi ügy lett, az egyház kevés roszakarattal, az iskolához való jogának sérelmeül mutathatja azt fel. Mennyivel egyszerűbb lett volna, az iskolatörvény előtt va y a nélkül, nyíltan és egyenesen bevallani, hogy az ultramontán párt s annak legfőbb, legveszedelmesebb emberei, a jezsuiták az állam ellenségei; miért a köztársaság őket saját jól felfogott érdekében, ha csak saját létalapját aláásatni nem akarja, meg nem tűrheti.

Kié legyen az iskola? oly kérdés, mire állam így, egyház amúgy felelhet s a jobb felelet az lesz, a melyik a szülei jogok iránt méltányosabb; de hogy az államnak van-e joga magát ellenségei ellen megvédelmezni? arra nem csak egyszerű „igen“ a felelet; hanem az, hogy kötelessége is.

Ebből a kötelességből kifolyólag léptek fel a 18-ik század második felében a jezsuita rend ellen Európa abszolút hatalommal uralkodó fejedelmei. A világ egyik legkatholikusabb országa Portugalia kezdte meg az állam érdekében a harcot s kitiltotta a jezsuita rendet területéről. — A rend javai elkoboztattak, tanintézetei bezárattak, tagjai foglyok gyanánt kísértettek hajókra, hogy az egyházi államba szállittassanak. Követte a példát Franciaország, Nápoly, Párma, Spanyolország. A rend alapszabályai annyira összeférhetetlenek voltak az állam jogkörével, hogy az állam nem tűrhetette tovább területén őket.

A francia köztársaság szintén így sükségtől kényszerítve önfentartási célból cselekedett. Az iskolatörvény nélkül is megtehetette volna. Humanusabban járt el a jezsuitákkal szemben mint érdemelték s mint a multban abszolút fejedelmek tették volt. Egyetlen rendszabályt sem hozott, sem ellenök, sem a többi szerzetesrendek ellen olyat, mit Franciaországban már monarchák ne alkalmaztak volna. A Bourbon X. Károly alatt jöttek létre a rendszabályok, melyeknek életbeléptetéséhez fogott a jelen köztársaság. Mégis a legitimista párt együtt sir a jezsuitákkal s együtt fenyeget, összetart a klerussal, mely magát a jezsuitáktól nem tudja vagy nem akarja távol tartani.

Belgium, Franciaország kiváló mértékben katolikus államok. Lakosságának óriási többsége ment akar a német, akár a helvét „eretnekségtől.“ És mégis kulturharc foly bennök állam és egyház közt. Hajdan abszolút hatalmi fejedelmek, ma alkotmányos királyság és szabad köztársaság állanak szemben Rómával. A szegény „üldözött egyház“ küzd mindenki ellen, ki magát hatalmának alávetni nem akarja.

Miért nem irányul a kulturharc éle a prot. egyház ellen? Hála Isten! rég letűntek már ama „szép“ napok, mikor Róma eszközeivé tudta lealázni az államokat a lelkiösmereti szabadság elnyomására. Hogy tud összeférni a protestantizmus az abszolút hatalommal, alkotmányos királysággal csakugy mint a köztársasággal? — Mert követi a krisztusi elvet: „Az én országom nem e világból való!“

—s—s.

RÖVID KÖZLEMÉNYEK.

Az orsz. középtanodai tanáregylet f. hó 4. s következő napjain tartotta közgyűlését Budapesten. Főtárgyai voltak: a szolgálati szabályzat megállapítása, s eszmecsere a középtanodai törvényjavaslat felett. Ez utóbbi tárgynál ismertette

az előadó a törvényjavaslat általános elveit, aztán áttért a tanárképzés és képesítés ügyére. E tekintetben azon nézetét fejezte ki, hogy nem helyes felekezeti tanárképzést állítani. Legyen gondja az államnak arra, hogy a tanárképzés és képesítés a lehető legnagyobb garanciákkal láttassék el, épen ezért nem szeretné, ha holmi félszeg tanárképző intézetek jönnének létre. A tanárképzést és képesítést az állam részére kívánja fentartani s különösen kiemeli, hogy képesítő oklevelet csak állami vizsgáló bizottságok adhassanak.

Erre megindult a vita, melyben többek közt Gergely K. debr. tanár hangsúlyozta, hogy felekezeti kérdésekben a gyűlés illetékesen véleményt nem nyilváníthat. Majd Kármán M. szólt s beszédében kiemelte, hogy a felekezetek tanárképzését tartssanak; de a képesítés joga az államé legyen. Mire Szász Károly megjegyezte, hogy azt a nézetet, miszerint a felekezetek állíthatnak s tarthatnak fenn tanárképzést, — tehát áldozhatnak reá; de nem képesíthetnek tanárokat, igen naivnak tartja. — Végre a közgyűlés abban állapodott meg, hogy sajnálatának ad kifejezést, mikép a középtanodai törvény annyi idei vajudás után sem jött létre, s megbizsa a választmányt, hogy szorgalmazza a középtanodai tanügy minél előbb törvény által leendő rendezését.

Mig Belgiumban s Franciaországban javában foly a kulturharcz, Németország birodalmi gyűlése megszavazta az ugynevezett püspök paragrafust, mely az elüzlött püspökök visszatérését s állomásaik elfoglalását megengedi. A császár, — mint mondják, — felettébb érdeklődött ez ügy iránt, mivel a kölni dom legközelebbi ünnepélyén, — mi egyszersmind az állam és egyház kibékülésének ünnepe lesz, — együtt akar megjelenni a kölni érsekkel. — Welche Wendung! — erre már elmondhatja a világ! A politica utjai és eszközei gyorsan változnak.

Egy japáni herczegnő temetése. Tokioban Nabesima herczegnőt, az egykori japáni római követ leányát temették. Az Augs. Allg. Ztg. e pompás temetésről a következőket jelenti. Délutáni 1 óraker egy kirekesztőleg japániakból álló halotti kíséret jelent meg a palotában. 8 zenész ment elől a temetésnél, fuvolyákkal, sipokkal és klarinétokkal oly pokolbeli zajt csináltak, a legmélyebb hangoktól kezdve a legsivóbbakig, hogy európai fül abban hasztalanul keresett volna melódját. A zenészek után 20 zászlótartó következett, a lobogók félig vörös, félig fehér színűek voltak és japáni felirások látszóttak azokon. Ezután hozták a koporsót, tizenkét ember vitte azt vastag vasrudakon. A japáni koporsók magasbak mint hosszuk, fehérre vannak festve, és négyszögűek, a holttest azokban nem fekszik, hanem ülő helyzetben van. Nincsenek virágokkal díszítve és közönséges faládákhoz hasonlítanak. Maga a halott fehérbe van öltöztetve, rózsafüzérekkel kezeiben és egy darab fehér papiros van homlokára ragasztva. Nabesima herczegnő koporsója egyébiránt elég nagy volt, hogy fekje is elhelyeztetetett. A koporsóról fehér fátyolok függtek le és felül mennyezet volt emelve. A koporsó előtt és mögött husz husz ember ment utánzótt virág bokréttákkal, de ezek is csak fehérek és pirosak voltak. Ezeket követte 8 pap és ezeknek pápája a többiek élén. Chinában és Japánban a gyász-zin fehér. Hátral juttek Nabesima herczegnő rokonai európai fogatokon és ezek mögött három kiskoru gyermeke, mind fehérben, a férfiak európai divat szerint fekete ruhát viseltek. Leghátral egy végtelen kocsisor következett, melyekben a főváros legelőkelőbb tisztviselői és fényes egyenruhájú katonatisztek foglaltak helyt. Az egész menet csak lassan haladhatott a nagy emberömeg közt és csak 2 óra után érkezett meg az awojamai temetőbe, hol egy nagy faravatal várta a koporsót, a ravatalon a család czimerei díszeltek. Midőn a koporsó a ravatalra emeltetett, a papság és a család tagjai jobbra foglaltak helyt, a diplomáciai kar, a miniszterek és az előkelő külföldiek bal oldalon állottak. A többiek a temető többi helyiségeiben voltak szét-szórva. Az éneklés és imák után a papok kis asztalokra japáni szokás szerint mindenféle ételeket, rizst, halakat, főzeléket, gyümölcsöt tettek le és a tányérok mellé aranyozott edényekben virágokat helyeztek. A szertartás után ezen ételek a sze-

vények közt osztattak szét. A főpap tartotta a halotti dicsérő beszédet, melynek bevégezése után kezébe tapsolt és a körül-állók utánozták példáját. Ez a japániaknál az Isten meghívása. Ezután a papok, a család tagjai, a miniszterek és a többi magas rangúak körülmentek a koporsónál, mindegyike virágot vagy élőfa galyat rakott le emlék jelül egy asztalra. Miután a koporsó lebocsátott a sirba, a halotti kíséret elhagyta a temetőt és Tokióba indult vissza, hol Nabesima herczegnő atyjától és rokonitól elbucsztak.

A beteg Isten. Thibetből egy az ottani lakosságra nézve szomorú hírt jelentenek. A Dalai-Lama vagy nagy Láma, ki Thibetben China souzerainitása alatt legfőbb világi és szellemi hatalommal bírt, kit úgy tekintenek, mint az istenség megtestesülését a földön, súlyosan megbetegedett. A „Praktika“ című indiai hirlap, mely Lossában jelenik meg, a Dalai-Lama megbetegedéséről egy hosszú czikket közöl. A thibeti papok a chinai császárhoz folyamodtak, hogy a beteg Isten helyébe utódot nevezzen ki, kinek a nagy Láma belehelhesse szellemét mielőtt meghal és így egy új Dalai-Lámát kaphassanak. Hogy Tzon-Japas szelleme, ki a Láma hitet megalapította, örökké éljen és tovább terjesztessék, szükség, hogy a még életben levő Dalai-Lama utódába lehelhesse lelkét. És ezen utód kinevezése egyedül a chinai császár hatalmában áll. Mint elődei, úgy a jelenleg élő Dalai-Lama is Lossában lakik, mely legnagyobb palota a világon, kivéven talán a vatikánt, melyről némely statisztikusok azt írják, hogy 13,000 szobája van, míg mások azok számát csak 9000-re teszik. Ide értődnek természet szerint valamennyi melléképületek is. Ha ezen utóbbi szám a helyes, akkor a Putala palota Lossában még nagyobb a vatikánál, mivel ennek 10,000 szobája van. A Dalai-Lámát alattvalói soha sem láthatják, legfeljebb papjai közeledhetnek feléje és ezek hozzá csak mint Istenhez járulnak. Ezen palota egyszersmind egyház és zárda is. A nagy Láma évenkénti jövedelmét egy fél millió font sterlingre becsülik, miként költi el ezen roppant összeget magányában, azt senki sem tudná megmondani, de nagyon hihető, hogy ezen jövedelmekkel is úgy tesznek a thibeti papok, mint papok általában az áldozatokkal bálni szoktak, hogy magok emésztik fel. — A Dalai-Lama vallás Thibetben és Butanban van elterjedve. Láma tulajdonképen azt jelenti, hogy pap. A thibetiek háromféle Lámát tisztelnek, u. m. a Dalai-Lámát, a Bogdo-Lámát és a Darma-Lámát. Ez három halandó. Némelykor a Bogdo-Láma juh, a Darma-Láma pedig tehén által is képviseltetik s így csak a Dalai-Láma ember. Az istenitisztelet ott állva megy végbe és az ájtatos thibetiek ilyenkor mozdulatlan maradnak. A Darma-Lámát, mely tehén, vagy bika, vagy borju is, a hinduk némely felekezete is elfogadta istenségnek, csak hogy Hindosztanban azt Darmadevenek nevezik. A haldoklók, hogy jövő életükben boldogok lehessenek és üdvözöljenek, egy tehén farkát veszik kezükbe s így halnak meg. Ily előítéletű népről azt hinné valaki, hogy legkevésbé sem civilizált, pedig nem úgy van, mivel Thibetben és Butanban írni és olvasni tudnak.

Szabad reformált egyetem Amsterdámban. A hollandi orthodox reformátusok a hollandi egyetemek szabadszellemei képzésével megelégedve nem lévén, Amsterdámban közadakozás útján szabad — azaz nem állami — reformált egyetemet állítottak fel s most már pl. a theologiai tanszék a gyakorlati szakok tanszékének kivételével betöltettek. Az új egyetemen az egyes szakok így oszlanak fel: Ó-szövetség magyarázata, előadja Dilloo licentiat; ethika, előadja Dr. Hoedemaker; encyclopaedia és dogmatika, előadja dr. Kuyper; egyháztörténelem, előadja dr. Rutgers; új-szövetség magyarázata, előadja dr. Van Ronkei; továbbá államjog, előadja Fabius M. A praktika theologia tanszéke később fog betöltetni. A következő 1880/81. iskolai évre az egyetem rectorává dr. Kuyper neveztetett ki. Az egyetem szeptember hó végén fog megnyitni.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: **Joo István.**

Főmunkatárs: **Toth Sámuel.**

Debreczen, 1880. nyomtatott Kutasi Imre gyorssajtóján.